

Locke, John (1632-1704) HIST.

(FiloXarxa Diccionari enciclopèdic de filosofia: autors, conceptes, textos)

Filòsof **empirista** anglès, i un dels iniciadors del liberalisme polític, va néixer a Wrington, prop de Bristol, el mateix any que va néixer **Spinoza**; el seu pare era un advocat que havia lluitat a favor del Parlament contra els reis Estuards. Orientat cap a la carrera eclesiàstica, va estudiar primer en la Westminster School i després en la Christ Church, a Oxford, on va rebre el grau de *Màster of Arts* el 1658, encara que queda profundament descontent del tipus d'ensenyament rebut, que considera excessivament aristotèlic. Durant un temps va ensenyar grec i ètica en aquesta mateixa universitat i, després de la mort del seu pare, la petita herència que va rebre li va permetre, renunciar a la carrera eclesiàstica, i es va inclinar cap a la ciència i en especial la medicina, estudis que no acaba, però en la pràctica de la qual va adquirir fama reconeguda. Durant aquesta època, en la que es va orientar cap a les ciències empíriques, va fer-se amic del químic Robert Boyle i és va ser nomenat membre de la **Royal Society**. Guarí d'una greu malaltia a Lord Hasley, després primer comte de Shaftesbury, i entrà al seu servei passant a desenvolupar algunes activitats diplomàtiques i polítiques. Les activitats conspiradores del comte el van portar a residir per dos cops a França, circumstància que va aprofitar per contactar amb els seguidors de **Gassendi** i freqüentar la famosa facultat de medicina de Montpeller. Entre 1683 i 1688 va residir a Holanda, on col·laborà en l'idea política d'establir a *l'estatúder* Guillem d'Orange al tron d'Anglaterra, va escriure la *Carta sobre la tolerància* (publicada el 1690) i treballà en la redacció, iniciada el 1670, del seu *Assaig*. Després de la revolució anomenada «gloriosa» i l'expulsió del rei estuard i catòlic, Jacob II, Locke torna a Anglaterra, el 1689. El 1690 publica les seves dues obres més importants, *Assaig sobre l'enteniment humà* i *Dos tractats sobre el govern civil*. Aquesta última obra va influir en la teoria política que defensava una monarquia parlamentària. El 1691, i fins a la seva mort, es va establir a Oates, Essex, al castell de *sir* Francis Masham i la seva esposa Damaris Cudworth. Allí va prendre part en la controvèrsia que susciten les seves dues obres més notables, que reedita i corregeix, i a la publicació d'altres, com *Pensaments sobre l'educació* (1693) i *La raonabilitat del cristianisme* (1695).

En la seva vida i en les seves obres va ser, al contrari que **Hobbes**, un «liberal». D'acord amb la seva vida, la filosofia de Locke s'orienta menys cap a l'especulació que cap a la pràctica; i pràctic és analitzar fins on arriba la capacitat de l'enteniment per conèixer, cosa plenament consistent amb el tipus de ciència que es desenvolupa en el s. XVII, sobretot a Anglaterra. Segons les seves pròpies paraules, pretén «investigar els orígens, l'abast i la certesa de l'enteniment humà» (**veure referència**). A ell es deu la formulació clàssica de l'**empirisme** anglès.

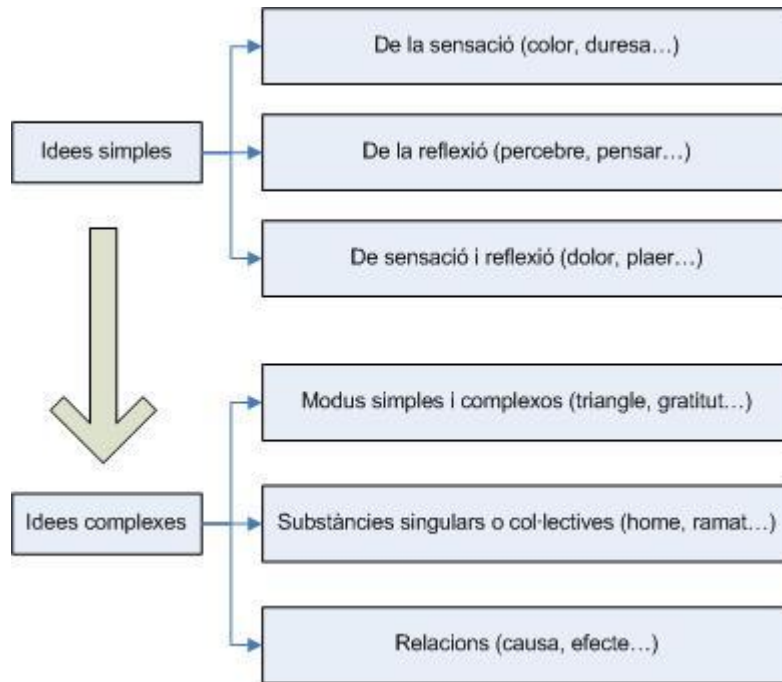
1. Les idees

Igual que **Descartes**, Locke defensa que coneixem **idees**, no objectes, però a diferència del primer afirma que aquelles procedeixen *només* de l'**experiència**, interna o externa. No hi ha ni idees ni principis **innats** i l'**enteniment** és, abans de produir idees a partir de l'experiència, no més que una *tabula rasa*, una cambra fosca en la que no hi ha res, o un paper en blanc en què res hi ha escrit. Aquestes són les afirmacions fonamentals de l'empirisme anglès clàssic (**veure text**). Si tinguéssim idees innates, les tindria tothom (nens i incultes inclosos) i seríem conscients d'elles. No obstant això, ni tothom accepta les mateixes idees o idèntics principis, teòrics o morals, ni ningú és conscient dels mateixos, abans d'aprendre'ls per experiència. I, en tot cas, aprendre'ls per experiència és sempre una millor explicació que pretendre tenir-los com innats. Res hi ha en l'enteniment abans de la **sensació**.

Hi ha dos fonts del coneixement:

1. La primera es fonamenta directament en els sentits que ens donen les sensacions;
2. la segona font procedeix de la reflexió.

Classes d'idees segons Locke

La sensació consisteix en la transmissió, a través dels sentits, de les **qualitats** sensibles dels objectes a la **ment**, per a la seva percepció (primera font del coneixement); i així es produeixen les idees de color, calor, duresa, sabor, etc. Però la nostra ment és, a més a més, capaç de percebre la seva pròpia activitat mental *reflexionant* sobre les seves idees (segona font del coneixement); i així es produeixen les idees de **percepció**, **pensament**, **dubte**, **creença**, etc. (**veure text**). Respecte a les qualitats sensibles, Locke va difondre la distinció, iniciada per **Galileu**, entre **qualitats primàries i qualitats secundàries** (**veure text**): aquelles estan realment en les coses i les representen tal qual són, com per exemple la solidesa, l'extensió, la forma, el moviment, etc.; aquestes no estan en les coses i no són sinó la manera com ens afecten les qualitats primàries. Les primeres són, doncs, objectives i reals; les segones, subjectives. Només hi ha les qualitats primàries; les secundàries són només modes de les primàries (**veure text**). La teoria de les qualitats primàries i secundàries es funda en la **filosofia corpuscular**, pròpia del s. XVII.

Les **percepció** és, en aquest supòsit, un procés mecànic: les partícules de matèria exerceixen un moviment (un impuls) sobre els sentits, que aquests transmeten a la ment que les percep; la percepció de tota qualitat s'explica únicament pel mecanisme de les partícules en moviment. Però, per què a uns moviments de partícules corresponen determinades sensacions i no altres només és explicable per intervenció de l'acció divina (**veure text**).

Les idees poden ser simples i complexes. En les primeres la ment està passiva davant la sensació o la reflexió; tota idea que arriba a la ment és de per si simple. La ment, no obstant això, pot

- 1) combinar idees simples,
- 2) relacionar dues o més idees, juxtaposant-les,
- 3) separar unes idees d'altres, això és, abstroure-les, i així sorgeixen, respectivament, les *idees complexes*, les *relacions* i les *idees generals*. Una de les idees complexes (modes, substàncies i relacions) crucials per a la història de l'empirisme és la de substància en general.

2. La substància

La **idea** de **substància** l'obtenim només per **inferència**, en haver d'imaginar-la o suposar-la com a suport de les qualitats (accidentals) que no subsisteixen per si mateixes; no tenim, doncs, d'ella cap idea clara i distinta, per la qual cosa no es tracta d'un vertader **coneixement**: aquesta idea referida a substàncies particulars, com el ferro, el diamant o l'or, es tracta de les idees simples corresponents a les propietats reals d'aquests cossos unides a una idea confusa de «quelcom al que pertanyen». En general, la idea complexa de substància es forma a través de les qualitats secundàries fundades en les qualitats primàries de les partícules insensibles (**veure text**).

De fet, segons Locke, quan observem una rosa, per exemple, el que copsem és l'olor *de la rosa*, el color *de la rosa*, la grandària *de la rosa*, potser el gust *de la rosa*, la textura *de la rosa*, etc. Però mai copsem directament la rosa o, com diu Locke, seguint l'antiga tradició que es remunta, com a mínim, a **Aristòtil**, mai copsem la **substància** "rosa". Què és, però, aquest *substratum*? És un «no sé què», diu Locke. De fet res realment existent podria correspondre objectivament a la idea de substància. Però Locke no arriba a aquesta conclusió; aquest *substratum* desconegut de les idees simples de les coses materials existeix, com existeix, d'altra banda, el *substratum* de les idees simples de la nostra reflexió interna: l'**esperit** (**veure cita**).

3. La identitat personal

La seva doctrina sobre la **identitat** personal té especial interès. En pura lògica empirista -no hi ha dades en les idees de l'experiència interna de la substancialitat de la ment-, Locke hauria d'haver qüestionat la seva existència i dir d'ella que es tracta, igual que en el cas de la substància, de quelcom desconegut. No obstant això, posa l'essència de la identitat personal en la identitat de la **consciència**. L'home és idèntic a si mateix no com ho és un cos material o un organisme -perquè es manté la seva estructura-, sinó com li incumbeix a una *persona*: per tenir una mateixa i idèntica consciència de tots els **fets**, presents i passats (**veure text**).

4. El llenguatge

Al llenguatge dedica Locke la Part III del seu llibre: «*Les paraules*». Així com només coneixem idees, no coses, representades en aquelles, així també les paraules són **signes** que es refereixen a les idees, no a les coses. La majoria de les paraules són generals, malgrat que només hi ha coses particulars, ja que també la majoria de les idees són generals. A les paraules o termes generals -els **universals**- corresponen les idees abstractes; aquestes representen, no l'**essència real** de les coses, sinó la seva **essència nominal**, és a dir: no quelcom entitativament real, abstracte i comú a les diverses coses, sinó els «noms» que donem al conjunt de trets comuns que pertanyen a les coses individuals. Tals essències nominals, i els noms que els corresponen, no són sinó **abstraccions** o «retalls» d'idees més complexes. Així, «home» no significa ni més ni menys que el que entenem per «Pere», «Pau» o «Carme» (**veure text**).

L'**enteniment**, doncs, pensa les essències nominals de les coses, no les seves essències reals; a aquestes no correspon res en la realitat, perquè només hi ha coses individuals; aquelles només existeixen a la ment i són obra de l'enteniment, però no són del tot arbitràries, ja que es funden en la semblança de les coses existents; allò arbitrari és la relació que existeix entre la paraula i el pensament. Per això mateix, les **definicions** no són la senyalització, per gènere i **diferència**, de l'essència d'una cosa, sinó la «indicació del significat» d'una paraula mitjançant termes no sinònims (**veure cita**).

5. El coneixement

El llibre IV, dedicat al «coneixement humà» és en realitat molt poc empirista; malgrat distingir en ell un coneixement *intuitiu*, un coneixement *demonstratiu* i un coneixement *sensible*, la teoria que exposa es combina malament amb l'exposició de l'empirisme clàssic feta en els dos primers llibres.

Sabem que una cosa existeix de tres maneres:

- per **intuïció** (així coneixem la nostra pròpia existència);
- per **demonstració** (així coneixem, per exemple -diu Locke-, l'existència de Déu) i
- per **sensació** (**veure referència**), és a dir, aquella percepció que la ment té que hi ha coses particulars finites (així sabem, amb menor certesa, no obstant això, que la que proporcionen la intuïció i la demostració, que les coses externes existeixen [**veure text** i compari's amb el **text 1** i el **text 2** de **Descartes**, per exemple]).

El coneixement cert és escàs; per això importa el coneixement *probable*, és a dir, el coneixement versemblant i que només s'acosta a la certesa, tant pel que fa a la teoria com a la pràctica (**veure text**).

6. Societat i Estat

La filosofia política l'exposa Locke en *Dos tractats del govern civil* i la moral en la *Carta sobre la tolerància* (ambdues de 1690). El primer dels tractats és una crítica a l'absolutisme polític i a la idea d'una monarquia de dret diví (tal com l'entenia Robert Filmer en el *Patriarca*); el segon, molt més important, tracta de l'origen i dels objectius del govern civil, iniciant així la teoria del **liberalisme** polític.

Tota la seva filosofia política parteix de la idea d'una **lleï natural**: alhora lleï de Déu i de la raó, que governa la **natura** i és, al mateix temps, la **lleï moral** a la qual està sotmès l'**home**; l'home està capacitat per comprendre els seus deures morals i el compliment d'aquests és, per aquest, raonable. Els deures/drets morals a què obliga la lleï natural són: la vida, la llibertat i la propietat. Aquests drets/deures existeixen ja en l'**estat de natura** que l'**home** es troba abans d'iniciar la vida en un Estat polític, i els elements bàsics del qual són la **llibertat** i la igualtat; l'home raonable així ho comprèn i admet ambdues, però la seva situació de mera natura - malgrat no ser un estat de guerra de tots contra tots, com en **Hobbes**- no assegura que aquests drets/deures s'aconsegueixin. Per aquesta raó, els homes desitgen viure en una societat on el dret a la vida, a la llibertat i a la propietat estigui garantit a través de l'existència d'un «sistema jurídic i judicial» (**veure text**).

Es passa de la societat natural a la civil per «consentiment», per un **contracte social** (si bé Locke no utilitza aquesta expressió). Els homes s'uneixen en societat, no per escapar, com en Hobbes, a l'amenaça de mort, sinó portats per la llibertat que senten i volen protegir, perquè la veuen amenaçada: els homes lliures, iguals i

independents es tornen ciutadans per decisió pròpia, per consentiment o per **convenció**, accepten als altres com associats per salvaguardar les seves vides, les seves llibertats i les seves propietats (**veure text**).

L'objectiu primari que explica el sorgiment de la societat és la necessitat de defensar la propietat, que Locke considera un **dret natural** que difícilment pot mantenir-se en l'estat de natura. En segon lloc, ho explica la necessitat del jutge i de l'existència del **dret**, garantia d'imparcialitat. Finalment, el poder capaç de prendre decisions adequades davant la necessitat del càstig.

L'empirisme de Locke no ha d'entendre's merament com una teoria (psicològica, per a alguns) de l'origen del coneixement a partir de la **experiència**, sinó que ha de ser vist també com una reducció modesta i raonable dels límits de la **raó**. L'«home raonable» de Locke deixa de costat les optimistes i excessives capacitats de la raó racionalista de Descartes i s'até a unes poques certeses possibles i a moltes **conjectures** i probabilitats, tant pel que fa a la filosofia teòrica, com a la política i l'ètica (**veure text**): «La petita làmpara que ens dona llum brilla prou per a tots els nostres menesters.»

Classes d'idees segons Locke

